

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь

Установа адукацыі

“Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт
імя Максіма Танка”

Кафедра беларускага і рускага мовазнаўства

Вучэбны матэрыял па тэме

“ЛІЧЭБНІК. СКЛАНЕННЕ ЛІЧЭБНІКАЎ”

па дысцыпліне “Беларуская мова”

для спецыяльнасці:

1-01 01 01 Дашкольная адукацыя

Склала дацэнт Мордас Н.Р.

Мінск

2019

ЗМЕСТ

1. Тэарэтычны раздзел

1.1. Скланенне колькасных лічэбнікаў

1.2. Скланенне зборных лічэбнікаў

1.3. Скланенне дробавых лічэбнікаў

1.4. Скланенне парадкавых лічэбнікаў

2. Пытанні да самакантролю ведаў

3. Практычныя заданні

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

1. Тэарэтычны раздзел

1.1. Скланенне колькасных лічэбнікаў

Пры скланенні колькасных лічэбнікаў маюць свае асаблівасці:

1. Лічэбнікі *адзін, адна, адно* скланяюцца, як указальны займеннік *той*:

Н. *адзін адно адна*

Р. *аднаго адной(-ае)*

Д. *аднаму адной*

В. як Н. або Р.

Т. *адным адной(-ою)*

М. (*пры*) *адным адной*

Лічэбнікі *адзін, адно* маюць родавыя адрозненні толькі ў назоўным склоне і страчваюць іх ва ўскосных склонах. Слова *адна* ўродным і творным склонах мае варыянтныя канчаткі -- *-ой(-ае)* і *-ой (-ою)*.

Лічэбнік *адны* скланяецца, як прыметнік у форме множнага ліку: *адных, адным, аднымі*.

2. Лічэбнікі *два (абодва), дзве (абедзве)* ва ўсіх склонах захоўваюць родавыя адрозненні і маюць дзве разнавіднасці: *два, абодва* (з цвёрдай асновай), калі ўжываюцца з назоўнікамі мужчынскага і ніякага роду, *дзве, абедзве* (з мяккай асновай), калі ўжываюцца з назоўнікамі жаночага роду: *два сталы, возера і дзве парты*.

Н. *два (абодва) дзве (абедзве)*

Р. *двух (абодвух) дзвюх (абедзвюх)*

Д. *двум (абодвум) дзвюм (абедзвюм)*

В. як Н. або Р.

Т. *двума (абодвума) дзвюма (абедзвюма)*

М. (*пры*) *двух (абодвух) дзвюх (абедзвюх)*

3. Лічэбнікі *два, тры, чатыры* ў творным склоне захавалі форму старажытнага парнагаліку на *-ма*: *двума, трыма, чатырма*.

4. Лічэбнікі *ад пяці да дваццаці* і лічэбнік *трыццаць* скланяюцца, як назоўнікі 3-га скланення (тыпу *сенажаць*): *пяці, сямі, шаснаццаці; пяццю, сямю, шаснаццаццю*. У форме творнага склону гэтых лічэбнікаў падаўжаецца гук [ц] у становішчы паміж галоснымі: *пяццю, трынаццаццю*; але: *шасцю*.

5. Лічэбнікі *сорак, сто* пры скланенні маюць толькі дзве формы: для назоўнага і вінавальнага – *сорак, сто*, для астатніх – *сарака, ста*. Лічэбнік *дзевяноста* зусім не скланяецца і ва ўсіх формах мае канчатак *-а*.

6. У лічэбніках ад *пяцідзсяці* да *васьмідзсяці* і ад *двухсот* да *дзевяцьсот* змяняюцца абедзве часткі:

- Н. шэсцьдзясят трыста дзевяцьсот
- Р. шасцідзсяці трохсот дзевяцісот
- Д. шасцідзсяці тромстам дзевяцістам
- В. як Н або Р
- Т. шасцюдзсяццю трымастамі дзевяццюстамі
- М. (на) шасцістах трохстах дзевяцістах

Лічэбнік *дзвесце* ў абедзвюх частках захоўвае форму жаночага роду толькі ў назоўным і вінавальным склонах, у астатніх – мае форму мужчынскага роду.

7. У састаўных колькасных лічэбніках пры скланенні змяняецца кожнае слова, як адпаведны прасты ці складаны лічэбнік:

- Н. пяцьсот трыццаць сем
- Р. пяцісот трыццаці сямі
- Д. пяццюстам трыццаці сямі
- В. як Н. або Р.
- Т. пяццюстамі трыццаццю сямю
- М. (аб) пяцістах трыццаці сямі

8. Лічэбнік *тысяча* скланяецца, як назоўнікі 1-га скланення з асновай на цвёрды зычны (*задача*), а лічэбнікі *мільён*, *мільярд* – як назоўнікі 2-га скланення мужчынскага роду з асновай на цвёрды зычны (*план*). У творным склоне лічэбнік *тысяча* можа мець варыянтныя формы: *тысячай* і *тысяччу*.

1.2. Скланенне зборных лічэбнікаў

1. Зборныя лічэбнікі *двое*, *трое*, *пяцёра* і інш. скланяюцца, як займеннікі *твае*, *свае*: *дваіх*, *траіх*, *пяцярых*; *дваім*, *траім*, *пяцярым* і г. д.

2. У дробавых лічэбніках асобна скланяюцца лічнік і назоўнік: *адна* *пятая*, *тры* і *шэсць дзясятых*; *адной* *пятай*, *трох* і *шасці дзясятых*; *адной* *пятай*, *тром* і *шасці дзясятым* і г. д.

1.3. Скланенне дробавых лічэбнікаў

1. Дробавыя лічэбнікі *паўтара* (з назоўнікамі мужчынскага і ніякага роду) і *паўтары* (з назоўнікамі жаночага роду) не скланяюцца, ва ўсіх склонах маюць аднолькавую форму – *паўтара*, *паўтары* і захоўваюць родавыя адрозненні.

Н. *паўтара* (*года*, *вядра*) *паўтары* (*гадзіны*)

Р. паўтара (года, вядра) паўтары (гадзіны)

Д. паўтара (гадам, вёдрам) паўтары (гадзінам)

В. як Н.

Т. паўтара (гадамі, вёдрамі) паўтары (гадзінамі)

М. (у) паўтара (гадах, вёдрах) паўтары (гадзінах)

Пры лічэбніках *паўтара*, *паўтары* назоўнікі ўжываюцца ў адзіночным ліку, а ва ўскосных склонах (за выключэннем вінавальнага) -- у множным ліку.

1.4. Скланенне парадкавых лічэбнікаў

1. Парадкавыя лічэбнікі скланяюцца як прыметнікі з адпаведнай асновай: *першы – першага, першаму* і г.д.

2. У састаўных парадкавых лічэбніках пры скланенні змяняецца толькі апошняе слова: *тысяча дзевяцьсот восемдзясят трэці, тасячы дзевяцьсот восемдзясят трэцяга, тасячы дзевяцьсот восемдзясят трэцяму* і г.д.

2. Пытанні да самакантролю ведаў

1. Назавіце асаблівасці скланення колькасных лічэбнікаў адзін, адна, адно.

2. Якія адрозненні назіраюцца пры скланенні лічэбнікаў два (абодва), дзе (абедзве)?

3. Чым адрозніваюцца формы скланення лічэбнікаў два, тры, чатыры ў рускай і белускай мовах?

4. У форме якога склону у лічэбніках ад пяці да дваццаці і ў лічэбніку трыццаць адбываецца падаўжэнне гуча [ц] у становішчы паміж галоснымі?

5. Якія колькасныя лічэбнікі пры скланенні маюць толькі дзве формы?

6. Назавіце лічэбнік, які нельга праскланяць.

7. Як скланяюцца складаныя лічэбнікі?

8. Ахарактарызуйце асаблівасці скланення састаўных колькасных лічэбнікаў.

9. Як скланяюцца лічэбнікі тысяча, мільён і мільярд?

10. У чым асаблівасць скланення лічэбніка тысяча ў форме творнага склону?

11. Ахарактарызуйце скланенне зборных лічэбнікаў.

12. Назавіце асаблівасці скланення дробавых лічэбнікаў паўтара і паўтары.

13. Як скланяюцца парадкавыя лічэбнікі?

3. Практычныя заданні

Заданне 1. Пры сапісванні замяніце спалучэнні лічэбы і знакі словамі.

$$1/4 - 1/6 = 1/12;$$

$$5/9 : 2/3 = 5/6;$$

$$41/3 = 11/2 = 55/6;$$

$$31/2 - 11/4 = 21/4;$$

$$7,21 + 8,02 + 15,32;$$

$$13,51 - 3,42 = 10,09$$

Заданне 2. Праскланяйце вусна спалучэнні лічэбнікаў з назоўнікамі.

3 кнігі; чацвёрта сяброў; 50 дзён; 318 кіламетраў; 1/5 задання; 16 хвілін, 2019 год; паўтары гадзіны; 784 старонкі.

Заданне 3. Утварыце ад колькасных лічэбнікаў парадкавыя і праскланяйце іх.

2, 13, 50, 300, 1027, 53 мільёны.

Заданне 4. Спішыце сказы, раскрываючы дужкі і ўжываючы патрэбную форму лічэбнікаў. Лічбы запішыце словамі.

1. На двары, каля паветкі, стаяла (два, двое, абодва) саней, а пад паветкай — амаль (адзін, адна, адно) пры адным — (чатыры, чацвёрта) коней: (два, дзве, двое, абодва, абедзве) з іх, відаць, грузавыя, а (два, дзве, двое, абодва) верхавыя. 2. З (трох, траіх) дзяцей старэйшаму хлопчыку 10-ты год. 3. Усе (чатыры, чацвёрта) хлопцаў скончылі школу сёлета. 4. (Абодва, два, двое) рабочыя зноў сталі на рыштаванні. 5. З 9-га класа пайшло на фронт (шаснаццаць, шаснаццацера), прыйшло толькі (чатыры, чацвёрта). 6. Дзяўчаты — іх было (тры, трое) — сядзелі за столікам. 7. Падводы ехалі па (двух, дзвюх, абодвух, абедзвюх) баках рэчкі. Сёння (першае, першага) верасня. 9. Да вёскі трэба пайсці кіламетры з (паўтара, паўтары).

Заданне 5. Запішыце лічбы словамі. Дробавыя лічэбнікі праскланяйце.

4, 6, 8, 12, 17, 44, 79, 414, 800, 1997, 100 001, $\frac{2}{3}$, $\frac{8}{9}$, $\frac{3}{5}$.

3-ці, 7-мы, 18-ты, 79-га, 411-му, 800-м, у 2001-м, 32-тысячны, 214-мільённы.

Заданне 6. Праскланяйце лічэбнікі.

Двое, пяцёра, семдзесят, дзвесце, чатырыста трыццаць чацвёрты.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ